

Bartos Margit: Margó naplója, 1956–1959
A forradalom és utóélete egy kamasz lány szemével
Könyvismertetés

Margó naplója Majtényi György és Szabó Csaba szerkesztésében került kiadásra, és a megjelenéséhez az 1956-os forradalom 60. évfordulója adta az alkalmat. Tekinthejtük egy sorozat harmadik részének is, hiszen az ötvenedik évfordulóra két tizenéves fiú naplója is megjelent, Csics Gyuláé és Kovács Jánosé, akik Budapesten élték meg az akkori eseményeket. (Csics Gyula: Magyar forradalom, 1956, napló. Budapest, 2006. és Kovács János: A magyar forradalom, 1956 – napló. Budapest, 2006.) A szerkesztők célja az volt, hogy az egyre inkább kiüresedő és a napi politika áldozatává váló megemlékezések mellett olyan személyes történetet mutassanak be, amelyen keresztül közelebb kerülhetnek és átélhetőbbé válnak az események. Ez a napló azért illeszkedik a céljaikhoz, mert nem a közismert politikai eseményeket írja le a szerző, az akkor még fiatal lány, nem budapesti szemszögből láttatja a történéseket, és nem találkozunk a megtorlás kegyetlenkedéseivel sem.

Maga a könyv három nagyobb egységre osztható. Az elsőben a szerkesztői bevezető után a napló írójának a fia által írt előszó következik. A második a tulajdonképpeni napló. Ez is két részből áll, hiszen valójában nem egy, hanem két naplóról beszélhetünk. Az első 1956. október 22-től 1959. júniusig, míg a második 1959. júniustól 1959. december 30-ig tart. Ehhez kapcsolódnak a jegyzetek, melyek megmagyarázzák azokat a beceneveket, utalásokat stb., amik az olvasóknak ismeretlenek lehetnek. Hasznos kiegészítő azoknak, akik nem feltétlenül ismerik a kort, az egyes eseményeket és személyeket. A harmadik egységben a szerkesztők által a napló történelmi és lélektani háttéréről írt tanulmány kapott helyet.

A naplóíró és a családja történetét Ótott Kovács Attila, Bartos Margit fia rövid előszavából ismerhetjük meg a második világháborútól kezdve, amikor vagyonos emberekből szegények lettek, majd a Délvidékről Bajára kerültek. Szülei válása után Margó a nagymamájával és a nagynénjével élt, mivel az édesanyja más városban volt kénytelen dolgozni. Ez is rányomja bélyegét a gondolataira, életfelfogására. Nem csoda, hogy helyzetéből ki akart törni. Továbbtanulni nem tudott, így a pécsi porcelángyárban kezdett dolgozni. Ott ismerkedett meg későbbi férjével, akivel visszaköltöztek Bajára. Hosszabb időt töltöttek Algériában a férjének köszönhetően, mivel mérnökként kiküldetésben volt és vitte a családját is. 1989-ben jöttek haza és panziót nyitottak Baján. Ötvennégy éves korában bekövetkezett halála után a napló a bajai ház egyik szekrényében lapult. Csodálatos módon megmaradt, annak ellenére, hogy egy felújítás során sok mindent kidobtak. Amikor a fia megtalálta, magával vitte a füzeteket

Belgiumba, majd Spanyolországba. 2014-ben lapozott először bele. A Libri Kiadó megkeresésére kerültek újra Magyarországra.

A következő rész maga a napló, amiből kiderül, hogy az akkor tizenkét éves lány jó érzéssel meglátta az események fontosságát. Bejegyzéseit így kezdi: *„Naplót most nem azért írok, hogy titkolt dolgaimat beleírjam, hanem egy olyan dologról, amit az egész világ, és főleg mi, magyarok tudunk. Október 23. – ezt a napot és az ezt követőket jól be kell vésni a szívekbe. Ekkor tört ki a Magyar forradalom. Leírom hát hogy történt, nem azért, mert elfelejténém, hanem azért, ha majd meghalok, az unokáim is tudjanak róla.”*

A tulajdonképpeni napló ezután kezdődik október 22-i dátummal. Az első két bejegyzésnél már kiderül, hogy nem ekkor és vélhetően nem is 23-án kezdte írni. Ezek később rögzített emlékek. Ebből kifolyólag akadnak tévedések benne, melyek a lelkesedés miatt történhettek. Ilyen például Gerő Ernő 22-ei beszédének és az azt követő eseményeknek említése, ami 23-án volt. A 23-án, 24-én történetek leírása mély, őszinte lelkesedést mutat, tele reménnyel. Mint kiderül, a családjával a rádióból értesülnek a pesti történésekről és ez alapján jegyzi fel őket. Feltűnő, mennyire boldog volt, amikor ezeket hallotta, és hogy csodálta, hogy képesek voltak erre a lépésre és sikerre is vitték.

A következő dátum már november 4-e. Ez egy nagyon hosszú rész. Összemosódnak benne az aznap történtek az előző napok eseményeivel és a későbbiekkel, az aznap reggeli Nagy Imre beszédétől kezdve a harcokon át a decemberi sztrájkokig. Dühvel teli keserőséggel ír az oroszok tetteiről, a letartóztatásokról és Kádár Jánosról. Szinte érezhetőek az érzései, amikor ezeket a sorokat olvassuk. Megjelennek a személyes veszteségek is: nagynénje, „Babuci” kiment Jugoszláviába, majd az egyik tanárát is letartóztatják: *„Szegény Lili nénit is elvitték.”* Végül megjelenik a csalódottság. És a beletörődés.

A napló bejegyzései inkább a későbbi visszatekintés során keletkezett feljegyzések sora, ahol már az esemény kiváltotta érzések és gondolatok is megfogalmazódtak.

Közel két évig nem is vette elő a naplóját. Legközelebb 1958. október 22-ei dátummal találkozunk. Az évforduló alkalmából kezdett újra az írásnak, de ez már egy más világ, amit rosszabbnak érzett, mint ami azelőtt volt. Azonban ezen a napon még egyfajta lelkesedéssel írt a forradalomról. Huszonharmadikán már inkább a nosztalgia jelenik meg és az újrakezdés óhaja. Ezt erősítik meg a Szózat idézett sorai, aláhúzva a számára jelentőséggel bíró részeket – *„Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontá vért, (...) Még jőni kell, még jőni fog”*. Ezzel a két sorral fejezte ki, amit érez. Ezután egy november végi nap gondolatai következnek. Jókai: *„És mégis mozog a föld”* című könyvét olvasta ekkor és még egyszer fellelkesült. Párhuzamot von a műben olvasott és az 1956-os események között. Megfogalmazódik benne, mint egy talán

romantikus, kamaszodó lány sajátos módján a titkos, de mégis létező ellenállás gondolata is. Számára ez a történetek leírását jelentette volna, ahogyan azt a könyvben olvasta. A bejegyzés végére eltűnik a lelkesedés: *„Azt hiszem, a hazafias érzésekből egyelőre kifogytam. Semmi különös, semmi érdekes nincs, ami felzaklatná érzéseimet. A napló folytatása nem a forradalomról fog szólni, hanem a különös érzelmeimről, amelyek olyan változók, mint az időjárás.”*

Ez az a pont, ahonnan a napló lényegesen megváltozik. Margó elkezdett a vele történt élményekről, az érzéseiről írni. A január 20-i bejegyzésből tudjuk meg, hogy az édesanyja ritkán volt velük, mivel Kalocsán dolgozott egy étteremben. Megismerhetjük, ahogyan megpróbálták a korban megélni a személyes szabadságukat, a rendszer tulajdonságai ellenére. Tulajdonképpen a szórakozásuk, kétségeik, amiket meg is fogalmaz, nem sokban különböznek a későbbi és a mai tizenévesekétől, mint ahogyan az önmagának, a saját útjának keresése sem.

A március 15-i bejegyzésben azután megint előjött '56. Várta ezt az évfordulót, hiszen ahogy meg is említi: *„Ismét egy nagyon forradalmi évforduló. Még szerencse, hogy ezt ünneplik a komcsik.”* Óvatos remény érezhető az iránt, hogy talán összefognak az emberek és sikerül legyőzniük a rendszert és független lehet az ország. Azonban a végén ott a lemondás.

Május elseje is jelentős volt, hiszen ünnepnap lévén kötelező felvonulás. Számára „komcsi” ünnep. Épp ezért törekedtek rá, hogy minél hamarabb elszökjenek róla. Ez sikerült is, és elmentek kirándulni.

Margó a második naplóját, füzetét 1959. június 6-ával, a tizenötödik születésnapjával kezdi. Bizakodó, tele reményekkel. *„Remélem ebben a könyvben sok újat, érdekeset, szépet tudok majd írni, hiszen most tizenötötől húsz évig a legszebb, a legjobb az élet.”* A nyár sok újat, érdekeset hozott az életébe, de az őszi időszak nehézségekkel teli volt. Szeptember végén elbocsátották kalocsai állásából az édesanyját. Nemcsak megélhetőségük került veszélybe, de még büntethetővé is válhatott az édesanyja, ha nincs munkája. Ekkor jelennek meg hosszú idő után újra az állammal szembeni ellenérzései. *„És még azt tanítják a suliban, hogy szeressük ezt a rendszert. Hát azért se!”*

Majd jönnek az októberi, novemberi bejegyzések. Az október 23-ai feljegyzésében megemlékezik a három évvel azelőtt történetekről. Az akkori örömeikről, de a halálos áldozatokról is, akiknek szerinte jobb így, hogy nem kellett megélniük azt, ami azóta történt. Mivel hivatalosan nem lehetett megemlékezni a forradalomról, néhányan elmentek együtt a templomba, a temetőbe és imádkoztak. Ez is egyfajta ellenállás volt, hiszen nem csak tiltva volt '56 emléke, de az állam sem volt egyházbarát. Fel is teszi a kérdést: *„Ugyan mivel tudjuk mi segíteni a haza javulását? Sajnos olyan erősek nem vagyunk, hogy ismét fegyvert fogjunk az*

elnyomó rendszer ellen.” November 3-án a halottak napi élményeit jegyezte fel. Ekkor ugyanis ténylegesen olyat tettek, amit a rendszer nem akart elfogadni. Gyertyát akartak tenni a Déry-kertben a „magyar emlékműre”, amit az első világháborús hősök tiszteletére állítottak fel. ’56-ban még emellett állt az Októberi Szabadság emlékműve, amit a forradalom alkalmából emeltek, de leverése után eltávolították, ezért a világháborúsnál emlékeztek. Miután e napon a városvezetés bezárta a parkot, így Margó és társai bemásztak és gyertyát gyújtottak. Ennek az lett a következménye, hogy jöttek a rendőrök és felírták a nevüket. De, mint írta is, nem bánta meg.

A naplót közvetlenebbé és átélhetőbbé teszik a fényképek. Ezek Margót és a családját ábrázolják, de vannak a korabeli Bajáról és a naplóban szereplő helyszínekről készült képek is. A napló október 23-ai bejegyzéseit tartalmazó oldalait ugyancsak fotóról ismerhetjük meg. Ezeken a lapokon a dátumnál külön piros-fehér-zöld sávokat rajzolt Margó, jelezve, hogy kiemelt események számára.

A könyv harmadik, záró része a szerkesztők által jegyzett tanulmány a napló történelmi és lélektani háttéréről. A szerkesztők nagy szerepet tulajdonítanak a bajai eseményekről és a családról, a város életéről szóló dokumentumoknak. A tanulmány teszi jól értelmezhetővé a naplót. Bemutatja többek között, miért volt jelentős az ötvenes években Baja, továbbá az ottani ’56-os eseményeket is vázolja.

A naplót is elemzik a történész-levéltáros szerkesztők, rámutatva, hogy a család a rádióból értesült az országos eseményekről és később is inkább azt figyelték, mivel a változásokról, történésekről csak onnan tudhattak meg új híreket. A lelkesedést követő aggodalom Margóra is hatással volt, a forradalom leverése után csalódottan abbahagyta a naplóírást. A szerkesztők bepillantást engednek a leírtak háttérébe is, amikor bemutatják, hogyan menekült Margó nagynénje 1957 elején Jugoszláviába. Az amnesztiarendelet bejelentése után hazatért és egy évre börtönbe zárták, mert kémnek gondolták. A naplóban az sem szerepel, hogy Margó tanúskodott a már említett Puskás Lili tárgyalásán, amelyen bátran kiállt a volt tanára mellett. A szerkesztők is úgy vélik, a megtorlás időszakában tapasztaltak miatt hagyhatta abba az írást.

1958-ban jelent meg Magyarországon először Anna Frank naplója és elképzelhető, hogy Margó olvasta is, ami ihletet adhatott neki a további íráshoz. A szerzők párhuzamot vonnak Anna és Margó naplója között, melyben kifejtik kötődésüket, bensőséges viszonyukat a naplójukhoz. A naplóban lévő hosszú kihagyások azért lehetnek, mivel azt csakis magának írta, a saját örömeire vagy bánatára. Külön kiemelik Margónak a nemzeti ünnepekhez való viszonyulását. Ezek általában ’56-ra emlékeztetik a lányt. Ezekben jelen van a lázadás is, mint

a május elsejei „lógás”, vagy a sokkal konkrétabb Déri-kerti gyertyagyújtás. Tanulmányukat azzal zárják, hogy az 1956. októberi és az 1959. októberi bejegyzések keretet adnak a naplónak.

A könyv az 1956-os forradalomnak és az azt követő megtorlás időszakának állít sajátos emléket azzal, hogy egy akkori fiatal lány szemén keresztül, annak érzésein, gondolatain, tapasztalásain át látjuk a történelem nagy eseményeit. Képet kapunk arról, hogyan éltek, éreztek a fiatalok, hogyan próbálták megélni a személyes szabadságukat egy olyan rendszerben, amelyik befolyásolni akarta az életüket.

Jó szívvel tudom ajánlani a könyvet mindenkinek, akit érdekel a korszak, vagy a személyes sorsok, de azoknak is, akik csak szabadidejük hasznos eltöltéséhez keresnek egy jó könyvet.

Bartos Margit: Margó naplója, 1956–1959.
A forradalom és utóélete egy kamasz lány szemével.
Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta:
Majtényi György és Szabó Csaba
Budapest, Libri Kiadó, 2016. 148 p.

Papp Levente